

durumda illetin tesbitinin nas, icmâ veya te'sir gibi Hanefiler'ce kabul olan illeti belirleme yollarından birine râci olacağını söylemişlerdir. Müteahhirîn Hanefileri müstakbil bir metot olarak düşünmedikleri sebr ve taksimle tenkihü'l-menât yöntemi arasında paralellik kurmaktadır (Molla Fenârî, II, 303-304; ayrıca bk. MENÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "sbr" md.; *et-Ta'rifât*, "sebr ve t-taksim" md.; *Cessâs, el-Fuşûl fi'l-uşûl* (nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî), İstanbul 1414/1994, IV, 158-159; Ebü'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed fi'uşûli'l-fıkḥ* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Dimaşk 1385/1965, II, 784-785; a.mlf., *Kitâbü'l-Kıyâsi's-şer'î* (a.e. içinde), II, 1037; Bâcî, *el-Minhâc* (nşr. Abdülmecîd Türkî), Paris 1987, s. 210; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Burhân fi'uşûli'l-fıkḥ* (nşr. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb), Mansûre 1997, I, 104, 106-107; II, 534-536; a.mlf., *el-Kâfiye fi'l-cedel* (nşr. Fevkiyye Hüseyin Mahmûd), Kahire 1399/1979, s. 394 vd.; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî), İstanbul 1990, II, 231-232; Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Kavâtu'ü'l-edille fi'l-uşûl* (nşr. M. Hasan İsmâil eş-Şâfiî), Beyrut 1997, II, 159; Gazzâlî, *Mi'yârü'l-ilm* (nşr. Ahmed Şemseddin), Beyrut 1410/1990, s. 145; a.mlf., *el-Müstaşfa*, Bulak 1324, II, 233-234, 295-296; a.mlf., *Şifâ'ü'l-galîl* (nşr. Hamed el-Kübeysî), Bağdad 1390/1971, s. 450-455; Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl* (nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), Riyad 1400, V, 299-304; Teftâzânî, *et-Telvîḥ* (nşr. M. Adnân Derviş), Beyrut 1419/1998, II, 173-174; a.mlf., *Hâşiye 'alâ Şerḥi'l-İci li-Muḥtaşari'l-Müntehâ*, Beyrut 1403/1983, II, 236-238; Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muḥîṭ* (nşr. Abdüssettâr Abdülkerîm Ebü Gudde), Küveyt 1413/1992, IV, 200-207; Molla Fenârî, *Fuşûlü'l-bedâi'i*, İstanbul 1289, II, 303-304; Bahrülülüm el-Leknevî, *Fevâitḥu'r-rahâmût* (Gazzâlî, *Müstaşfa* içinde), II, 299-300; Abdülvehhâb Hallâf, *İlmü'uşûli'l-fıkḥ*, İstanbul 1991, s. 77-79; Tuncay Başoğlu, *Hicrî Beşinci Asır Fıkḥ Usûlü Eserlerinde İlet Tartışmaları* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 226-228.

TUNCAY BAŞOĞLU

SEBT

(bk. SÂBÎT).

SEBT

(السبت)

İsrâiloğulları'na

bazı işleri yapmanın yasaklandığı gün, yahudi kutsal günü.

Arapça'da cumartesi günü için kullanılan **sebt** kelimesine sözlüklerde "sakin olma, dinlenme, ara verme" gibi anlamlar verilmiştir (*Lisânü'l-'Arab*, "sbt" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "sbt" md.). Anılan günün sebt olarak adlandırılması, Allah'ın bu günde yaratma işine başlayıp yine bu günde ya-

ratmaya son verdiği ve İsrâiloğulları'na bu günde işe ara vermelerini emrettiği şekilde açıklanmıştır. Bir hadise şöyle denilmiştir: "Allah toprağı cumartesi, dağları pazar, ağaçları pazartesi, mekruh şeyleri salı, nuru çarşamba günü yaratmış, binek hayvanlarını perşembe günü yaymış ve Âdem'i cuma günü ikinci vaktinden sonra gündüzün en son saatinde en son mahlûk olarak yaratmıştır" (Müslim, "Şifâtü'l-münâfikîn", 27). Farklı bir rivayete göre yaratma işi haftanın ilk günü olan pazar günü başlayıp cuma gününe kadar sürmüştür, Allah yeri pazar ve pazartesi, gökleri salı ve çarşamba, ikisi arasında bulunanları perşembe ve cuma günleri yaratmış, yedinci güne denk gelen cumartesi günü yaratma olmayıp bu günde yaratılışın tamamlanmasıyla yaratma işine son verilmiştir. Bir görüşe göre bu güne sebt denilmesinin sebebi onun haftanın yedinci ve son günü olmasıdır. Sebtin günlerin ilki olduğunu söyleyenler de vardır (*Tâcü'l-'arûs*, "sbt" md.).

Tevrat'ta yer alan, Allah'ın yeri ve gökleri -pazar ile cuma arasına denk gelen altı günde yarattığı, sonra işi bırakıp istirahate çekildiği (Tekvîn, 2/1-2), İsrâiloğulları'na da bu günde işe ara verip dinlenmelerini emrettiği (Çıkış, 20/8-11), bu sebeple yedinci günün sebt olarak isimlendirildiği yolundaki kayıt İslâm âlimlerince kabul görmemiştir. Zira yorulmaktan münezze olan Allah'ın istirahate ihtiyacı bulunmayacağı açıktır (*Lisânü'l-'Arab*, "sbt" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "sbt" md.). Nitekim, "Andolsun ki biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık; bize hiçbir yorgunluk değmedi" meâlindeki âyette (Kâf 50/38) bu husus açıkça ifade edilmektedir. Geç dönemlere ait sözlüklerde sebt kelimesine "istirahat" anlamı vermekle birlikte Râgıb el-İsfahânî "sebete" fiilinin mânasını "durdurmak, işe ara vermek" şeklinde açıklamış ve sebt gününde Allah'ın yaratma işini bitirmesinden bahsetmiştir (*el-Müfredât*, "sbt" md.). Aynı şekilde Mâtürîdî ve Zemahşerî de sebtî "İsrâiloğulları'nın işi terkedip ibadette meşgul olmaları gereken gün" diye açıklamış, böylece dinlenmeden ziyade işi durdurma mânasına vurgu yapmıştır (*Te'vilât*, I, 150-151; *el-Keşşâf*, II, 164). Kur'an'da yaratılışla bağlantılı olarak geçen "altı gün" ifadesi (el-A'râf 7/54; Yûnus 10/3; Hûd 11/7; Kâf 50/38) İslâm âlimleri tarafından farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Bazı âlimler bunu pazarla cuma arasındaki günler biçiminde anlarken diğer bir kısım âlimler gün kelimesinin gerek Arapça'da gerek-

se Kur'an ve hadislerde farklı anlamlarda kullanımından hareketle (el-Hac 22/47; es-Secde 32/5; er-Rahmân 55/29; el-Meâric 70/4) buradaki günü âhîret ölçüünde bin veya elli bin yıla denk gelen gün ya da süresi belli olmayıp yeryüzü ölçüündeki güne eşit, daha kısa veya daha uzun zaman dilimi, devir ya da aşama olarak kabul etmiştir (Fahreddin er-Râzî, XIV, 100; Kurtubî, IV, 219; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, II, 229; Elmalılı, III, 2172-2173).

Sebt kelimesinin İbrânice'deki karşılığı **şabat**tır (şabbat). Şabat, yahudilerin cuma gün batımından cumartesi gün batımına kadar süren haftalık dinlenme gününü ifade eder. Kelimenin fiil biçimi olan **şavat** "ara vermek, durdurmak; sona ermek, dinlenmek; kutlamak" gibi mânalara gelir. Şabat kalıbının kökeni açık değildir. Arapça "sebete" fiilinin şavata dayandığı kabul edilirken fiilin kökeninin Arapça'daki "bette" (kesmek) fiilinin karşılığı olan İbrânice **batattan** geldiği de ileri sürülmüştür (Koehler - Baumgartner, IV, 1407). Şabatın kökeniyle ilgili ortaya atılan teoriler içinde en güçlü olanı bunun Bâbil geleneğindeki dolunay kültüyle bağlantılı olduğu görüşüdür. Buna göre İbrânî şabatu, Bâbil dilinde ayın on beşinci günü için kullanılan ve köken olarak "tamamlama" anlamına gelen **şapattu(m)** veya **şabattu(m)**dan gelmiştir. Ayın tamamlanıp dinlendiği dolunay gününü ifade eden şapattu(m)un kökeninin de "kalp dinlenmesi" veya "ara dinlenme" mânasındaki Sumerce **şa-bata** dayandığı kabul edilir. Yedinci günle ve işe ara vermeye ilgisiz bulunanmayan Bâbil şabatu daha ziyade tanrıların yatıştırılması ve kefaret vurgusuna sahip bir gün olarak bilinir. Buna karşılık Bâbil geleneğinde ayın yedinci gününün (aynı zamanda 14, 21, 28 ve 19. günlerin) uğursuz kabul edildiği ve bu günde yönetici konumundaki kişilerin belli işleri yapmaktan uzak durduğu kaydedilmiştir (Clay, s. 55-57; *ERE*, X, 890).

Sebt kelimesi Kur'an'da İsrâiloğulları'na atıfla beş âyette geçer. Bunlardan dördünde "es-sebt" (el-Bakara 2/65; en-Nisâ 4/154; el-A'râf 7/163; en-Nahl 16/124), birinde "aşâbü's-sebt" (en-Nisâ 4/47) ibareleri yer alır. Ayrıca bir âyette (el-A'râf 7/163) fiil şekliyle (yevme lâ yesbitûn) kullanılmıştır. Bu âyetlerde daha ziyade iş yapma ve bilhassa avlanma yaşağıyla bağlantılı olarak zikredilen sebt gününe saygı Hz. Mûsâ döneminden itibaren İsrâiloğulları'na farz kılınmış bir emir diye gösterilir. Deniz kıyısında yaşayan kavme mensup bir grubun yaşağına karşı gelerek bu

günde balık avlamaları sebebiyle lânetlendikleri ve maymuna çevrildikleri (mesh) zikredilir.

Tefsirlerde yer alan açıklamalara göre Allah, Mûsâ aracılığıyla İsrâiloğulları'na kendilerinden önceki kavimlere olduğu gibi sırf ibadete adanmış bir günü farz kılmayı murat etti; bu gün de cuma günü idi. Fakat İsrâiloğulları, Allah'ın gökleri ve yeri altı günde yaratıp yedinci günde (sebt) yaratmaya son verdiğini, bu günde her yaratılmışın O'na boyun eğdiğini ileri sürerek içlerinden az bir kısmı hariç cuma yerine sebt gününü ibadet günü olarak belirlemek istedi. Bunun üzerine Allah, İsrâiloğulları'nın sebt gününü benimsemelerine izin vermiş, ancak imtihan maksadıyla bu günde avlanmayı ve iş yapmayı yasaklayarak bu günü onlara zorlaştırmıştır (Taberî, I, 330; Zemahşerî, II, 618-619; Fahreddin er-Râzî, XV, 37; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, I, 110). Fahreddin er-Râzî'ye göre Kur'an'da geçen, "Sebti aşmayın" (en-Nisâ 4/154) emrinden maksat bu günde çalışma ve kazancın haram kılınmasıdır. Böylece onlara âdetta, "Bu günde işten uzak durun, yerlerinizde oturun, muhakkak Allah çok rızık verendir" denilmiştir (Mefâtiḥu'l-ğayb, XI, 96).

Yasağa uymadıklarından içlerinden bir grubun maymuna (ve domuza) dönüştürüldüğü belirtilen kavmin (el-A'râf 7/163-166; ayrıca bk. el-Mâide 5/60) yaşadığı yer konusunda tefsirlerde Eyle, Medyen, Taberiye ve Şam bölgesinin sahil kesimi gibi yerler zikredilmekle birlikte çoğunluk, bunların Eyle ile Tûr (Mısır) arasındaki Medyen'de muhtemelen Hz. Dâvûd zamanında yaşamış bir topluluk olduğunu ileri sürmüştür (Taberî, I, 330; VI, 90-91; Fahreddin er-Râzî, III, 109; XV, 36; Kurtubî, IV, 305; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, I, 110). Allah'ın deniz kıyısında yaşayan bu kavme takdir ettiği bir imtihan olarak balıklar sebt günü denizde görünürken diğer günlerde kayboluyordu. Bu durum karşısında kavim iki gruba ayrılmış, bir grup sebtte hürmet için avlanmaktan uzak dururken diğer grup deniz kenarına havuzlar açıp bunları karnallarla denize bağlamış, balıklar cumartesi günü havuzlara girince pazar günü onları avlamıştır. Yasağa riayet edenlere gelince, onların bir kısmı yasağa uymayanları uyarırken bir kısmı da yasağı ihlâl edenleri uymadığı gibi onlarla görüşmeye devam etmiştir. Bunun üzerine Allah yasağa uymayanları ve bir yoruma göre onlarla birlikte uyarıda bulunmayanları

maymuna çevirmek suretiyle helâk etmiştir (Şevkânî, I, 79-80).

İslâm âlimlerinin bir kısmı, meshin söz konusu kişilerin tabiat ve huy bakımından maymuna benzer hale getirilmeleri biçiminde mânen vuku bulduğunu söylerken âlimlerin çoğu, bunun gerçek bir değişim olup bu insanların sûret ve görünüş itibarıyla maymuna çevrildiğini ileri sürmüştür (Fahreddin er-Râzî, III, 111-112; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, I, 109; krş. Mâtürîdî, I, 151; Elmalılı, I, 378-379). Şeklen meshi savunanlara göre aksi takdirde bu cezanın ibret olma vasfından bahsetmek imkânsız olurdu (Taberî, I, 332-333). Maymuna çevrilen topluluğun üç gün bu şekilde yaşadktan sonra helâk olduğu ve bu süre zarfında bir şey yiyip içmediği rivayet edilmiştir. Mesihle bağlantılı bir hadiste, "Allah'ın azaba uğratıp helâk ettiği her topluluk yok olup gitti, soyları kalmadı" denilmiştir (Müslim, "Kader", 33; Taberî, I, 330-331; ayrıca bk. MESH).

Nahl sûresinde sebt gününün kısıtlama ve yükümlülüklerinin ancak bu konuda ihtilâf edenlere farz kılındığı şeklinde bir ifade yer alır (16/124). İhtilâftan maksat, Allah'ın İsrâiloğulları'na avlanmaktan uzak durup bu güne saygı göstermelerini bildirmesinden sonra onların bu konuda ittifak etmeleri gerekirken bu günde avlanmayı bazan helâl, bazan haram saymalarıdır (Zemahşerî, II, 618). Diğer bir yoruma göre söz konusu ihtilâf İsrâiloğulları'nın cuma gününe itirazda bulunması, bir kısmı cumayı kabul ederken diğer bir kısmının sebtte ısrar etmesi ve daha sonra ona da uymamasıdır (Mâtürîdî, I, 151). Fahreddin er-Râzî tarafından da benimsenen görüş ise bu ihtilâfın, gerek yahudilerin gerekse daha sonra hıristiyanların kutsal gün konusunda peygamberlerine muhalefet etmelerinden ibaret olduğu şeklindedir. Buna göre İsrâiloğulları'nın cuma gününe yönelik itirazları ve sebt kutsal gün kılmak istemeleri neticesinde sebt onlara farz kılınmış ve Hz. İslâ dönemine kadar yahudiler bunu kutsal gün olarak benimsemiştir. İslâ geldiğinde o da cumayı emretmiş, fakat bu defa hıristiyanlar, "Biz yahudilerin bayramının bizimkinden sonra olmasını istemiyoruz, yaratılışın başladığı gün pazardır" diyerek pazarı seçmiştir (Fahreddin er-Râzî, XX, 137). Öte yandan ilgili âyette geçen ihtilâf kutsal gün konusunda yahudilerle hıristiyanlar arasındaki anlaşmazlık biçiminde yorumlayanlar da vardır (Elmalılı, V, 3138). Konuyla ilgili olarak nakledilen bir hadisin meâli şöyledir: "Sonuncu ümmet

olan bizler kıyamet gününde öncü olacağız. Halbuki diğer ümmetlere bizden önce kitap verilmiştir. Bir de cuma günü aslında onlara aitti. Fakat onlar bu konuda ihtilâfa düşmüştür. Allah artık bu günü bize vermiş, diğer ümmetler de bize tâbi olmuştur. Yahudilerin günü yarın (cumartesi), hıristiyanlarınkı bir sonraki gündür" (Buhârî, "Cum'a", I; Müslim, "Cum'a", 21).

İslâm âlimleri, her dinde inananların ibadet maksadıyla bir araya gelmeleri için belli bir günün tahsis edildiği, bunun da aslen cuma olduğu noktasında birleşmiştir. Cuma gününün fazileti hususunda Allah'ın bu günde yaratılışı kemale erdirmesine ve kulları üzerindeki nimetini tamamlamasına atf yapılmıştır. Bu doğrultuda sebtin Hz. İbrâhim dininin bir parçası olmadığı, bu konuda peygamberlerine muhalefet eden İsrâiloğulları'na farz kılındığı, daha sonra gelen hıristiyanların da cumayı benimsemedikleri gibi kendilerini yahudilerden ayırmak için Bizans döneminde sebt yerine pazar gününü kutsal gün edindikleri ileri sürülmüştür (Fahreddin er-Râzî, XX, 137-138; Kurtubî, V, 199; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, II, 613).

Tevrat'ta sebt günü ilk defa Mûsâ peygambere Sînâ'da verilen on emir içerisinde zikredilir. Bu günün kutsallığı noktasında iki farklı gerekçeden bahsedilmiştir. Birincisi Allah'ın dünyayı altı günde yaratıp yedinci günde dinlenmesi (Çıkış, 20/8-11), ikincisi İsrâiloğulları'nı Mısır'daki kölelik evinden kurtarmasıdır (Tesniye, 5/12-15). Tevrat'ta sebt günü yasakları olarak pişirme, men toplama, seyahat etme, ekip biçme, ateş yakma (Çıkış, 16/23, 26, 29; 34/21; 35/2-3) ve odun toplama (Sayılar, 15/32-36) fiilleri zikredilmiş, yasağın ihlâl durumunda ölüm cezası öngörülmüştür. Eski Ahid'de ayrıca yük taşıma (Yeremya, 17/21-22), üzüm sıkma, yükleme ve ticaret yapmaktan (Nehemya, 13/15) bahsedilmiştir. Rabbânî otoriteler, söz konusu yasakları genişleterek -çoğunlukla "toplanma çadırı" yapımında kullanılan- otuz dokuz sınıf işi sebt günü yapılması yasaklanan işler olarak göstermiş (Shabbath, 7/1), sebtin ihlâl durumunda ise genellikle para ve kırbaç cezası uygulanmıştır. Başlangıçta daha ziyade virdem ve adakların sunulduğu, iş yasağı vurgusuna sahip toplu ibadet günlerinden biri olan sebt Eski Ahid'de sıkça, benzer özellikler taşıyan yeni ay ve kefaret günleriyle birlikte zikredilmiştir (Levililer, 16/29-31; Sayılar, 28/9-11; İşaya, 66/23; Hezekiel, 46/4-6). Zamanla bu günün muhtevasına kutlama ve neşe unsurları ile (bk. İşaya, 58/13) mânevî yeni-

lenme vurgusu ilâve edilmiş, ayrıca mistik ve eskatolojik bir boyut kazandırılmıştır. Günümüzde uygulandığı şekliyle sebt sinagog ibadeti ve evde sofraya etrafında kutlama ve kutsama şeklinde gerçekleştirilir. İş yasağının muhtevası ve sınırları yahudi mezhepleri tarafından değişik biçimlerde yorumlanmıştır.

Hz. İsa'nın sebt reddetmemekle birlikte zorunluluk ve yardım gerekçesiyle sebt yasaklarına riayet etmediğine, bu konuda Ferîsî ve yazıcıların katı uygulamasını eleştirdiğine dair ifadeler İnciller'de mevcuttur (Mattâ, 12/1-12; Markos, 2/27; Luka, 14/1-6). Pavlus sebtin Mûsâ şeriatına tâbi olan yahudilere farz kılındığını, diğer şeriat kuralları gibi bunun da hristiyanlar için gerekli olmadığını belirtmiştir (Koloseliler, 2/16; Galatyalılar, 4/9-10; Romalılar, 14/5-6). Sebt günü uygulaması en azından yahudi hristiyanlar tarafından sürdürülse de yahudi soyundan olmayan yeni hristiyanlar ilk dönemlerden itibaren pazar günü komünyon için bir araya gelmiş ve İsa Mesih'in dirildiği bu günü "Rabbın günü" şeklinde isimlendirmiştir (Resullerin İşleri, 20/7; I. Korintoslular, 16/2; Vahiy, 1/10). Sonraki asırlarda devam eden pazar günü ibadeti 321 yılında resmî hüviyet kazanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, I, 330-333; VI, 90-91, 101; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, I, 150-152; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, II, 164, 618-619; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, III, 109-112; XI, 96; XIV, 100; XV, 36-37, 40; XX, 137-138; Kurtubî, *el-Câmi'* (nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî), Riyad 1423/2003, IV, 219, 305; V, 199; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-âzîm*, Beyrut 1385/1966, I, 109-110; II, 229, 613; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1349/1930, I, 79-80; A. T. Clay, *Amurru: The Home of Northern Semites*, Philadelphia 1909, s. 55-62; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 378-379; III, 2172-2173; V, 3138; Sh. Finkelman, *Shabbos: Its Esence and Significance*, New York 1994; Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik'te Şabbat (Sebt): Kökeni, İlgili İnanç ve Uygulamalar* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; L. Koehler – W. Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (trc. M. E. J. Richardson), Leiden 1999, IV, 1407; Adem Özen, *Yahudilik'te İbadet*, İstanbul 2001, s. 193-201; D. R. Burkett, *An Introduction to the New Testament and the Origins of Christianity*, Cambridge 2002, s. 91, 381, 385, 400, 482; Nuh Arslantaş, *Abbâsîler ve Fâtımîler Döneminde Yahudiler* (doktora tezi, 2007), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 442-447; E. G. Kraeling, "The Present Status of the Sabbath Question", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, XLIX/3, Chicago 1933, s. 218-228; J. L. Paloché, "Sebt", *İA*, X, 295; A. Rippin, "Sabbat", *El²* (İng.), VIII, 689; T. G. Pinches, "Sabbath (Babylonian)", *ERE*, X, 890.

SALİME LEYLA GÜRKAN

SEBTE

(سبته)

Fas'ın kuzeyinde
Cebelitârik Boğazı'nın
Akdeniz'e açılan kesiminde
İspanya hâkimiyetinde şehir.

Batı-doğu istikametinde kayalık bir yarımada'nın kıstağı üzerinde kurulan Sebte'nin (Ceuta), adını kurulduğu yerdeki tepeler dolayısıyla Latince "yedi tepe" anlamındaki Sebtem Frates'ten aldığı söylenir; müslüman coğrafyacılar ise Hz. Nuh'un torunu Sebt b. Yâfes'e nisbetle adlandırıldığını rivayet ederler. Şehir Fenikeliler'in ticaret merkezlerinden olup daha sonra Kartacalılar ve Romalılar'ın eline geçti. V. yüzyılda İspanya'dan sürülen Vandallar, VI. yüzyılda Bizanslılar Sebte'ye hâkim oldu. Müslümanlar bölgeye ulaştıklarında Sebte, Bizans Valisi Julianos'un yönetimindeydi. Sebte dışında bütün Mağrib'i fetheden Mûsâ b. Nusayr, Julianos ile ittifak kurdu; bu ittifakın ardından Tânk b. Ziyâd, İspanya'ya geçmek için Sebte Limanı'nı kullandı (92/711). Julianos'un ölümünden sonra barış yoluyla müslümanların eline geçen Sebte stratejik konumuyla Kuzey Afrika, Endülüs ve Batı Akdeniz tarihinde önemli rol oynadı. İlk yıllardan itibaren İslâm ordularının Endülüs'e geçişinde kullanılan ana üs olması dolayısıyla "cihad kapısı" diye anıldı.

Emevîler döneminde 122 (740) yılında Tanca'da Meysere el-Medgarî liderliğinde ayaklanan Sufriyye Hâricîleri, Sebte'yi de hâkimiyetleri altına alıp uzun süre ellerinde tuttular. Bu dönemin sonlarında şehrin idaresine el koyan Gumâre kabilesi liderlerinden Macakis (Maksen-Mahkes), İdrîsîler'e itaat ettiğini açıkladı. Fâtımîler'in Mağrib'in büyük kısmını alarak Sebte'ye yönelindikleri bir sırada III. Abdurrahman tarafından gönderilen Endülüs Emevî donanması Sebte'yi ele geçirdi (319/931). Sebte bu tarihten itibaren Endülüs Emevîleri ile Fâtımîler arasında mücadele alanı haline geldi. Fâtımî ve Zirî saldırıları başarıyla püskürtüldü. Bu mücadele, Endülüs'e geçen Sebte Valisi Ali b. Hammûd'un Endülüs Emevî Halifesi Süleyman b. Hakem'i idam ettirip Hammûdîler'i kurmasına kadar sürdü (Muharrem 407 / Haziran 1016).

Hammûdîler'i tasfiye ederek Sebte'nin idaresini eline geçiren Sükût el-Bergavâtî, Abbâsîler'e bağlılığını bildirdi (453/1061). Sükût ve oğlu İzz döneminde Sebte'de si-

yasî, iktisadî ve kültürel alanda bir canlanma yaşandı. Şehir 477'de (1084) Murâbîtlar'ın eline geçti. Yûsuf b. Tâşfîn ve daha sonraki sultanlar Endülüs'e geçişlerinde Sebte Limanı'nı üs olarak kullandılar. Bu önemi dolayısıyla şehrin surlarını onarıp boğaza hâkim bir gözetleme kulesi inşa ettiriler, ayrıca gemi yapımı için tersaneler yaptırıldılar, burada en yetkin valilerini görevlendirdiler. Bu dönemde büyük gelişme gösteren Sebte aynı zamanda Mağrib'in en önemli ilim ve kültür merkezi haline geldi. Murâbîtlar'ın son yıllarında Muvahhid birlikleri karşısında zor duruma düşen şehrin savunmasını ünlü âlim Kâdî İyâz üstlendi ve Sebte üzerine yürüyen Muvahhidler'in kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî'yi geri çekilmek zorunda bıraktı (535/1140). Fakat daha fazla direnemeyen ve Kâdî İyâz'ı Abdülmü'min'e göndererek bağlılıklarını bildiren Sebteliler (541/1146-47) bir yıl sonra tekrar isyan ettiriler. Kâdî İyâz'ı bu defa İbn Gâniye'ye yollayıp Murâbît hânedanından Yahyâ b. Yûsuf b. Tâşfîn'in Sebte'ye vali tayin edilmesini sağladılar. Ancak Abdülmü'min'in 543 (1148) yılında Sebte'ye girmesiyle şehir kalıcı bir şekilde Muvahhidler'in hâkimiyetine geçti. Muvahhid hükümdarları da oraya en seçkin yöneticileri vali tayin ettiriler. Şehir geliştirilen tersanesiyle donanmanın ana üssü haline getirildi ve Sebte donanması Portekizliler'e karşı verilen mücadelede önemli rol oynadı.

Sebte, Muvahhidler'in yıkılışının ardından 1232'den itibaren kısa bir süre Endülüs'ün büyük bölümünü hâkimiyeti altına alan Muhammed b. Yûsuf b. Hûd'un egemenliğinde kaldı. Daha sonra Sebteliler saygın bir tüccar olan Yâneştî'yi başlarına geçirerek bağımsızlıklarını ilân ettiler. Sebte'yi başarıyla yöneten Yâneştî şehri Ceneviz saldırılarına karşı savundu (632/1234-35). Sebteliler iki yıl sonra yeniden Muvahhidler'e bağlılıklarını bildirdiler. Şehrin valisi İbn Halâs el-Belensî'nin Ebû Zeke-riyyâ Yahyâ'ya itaatini bildirmesiyle Sebte bu defa Hafsîler'in nüfuz alanına girdi (640/1242-43). Hafsî valisinin halka kötü davranması üzerine fakih Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Azefî, donanma kumandanı Ebû'l-Abbâs er-Rendâhî ve şehir halkının desteğiyle yönetime el koydu ve yaklaşık otuz yıl bağımsız olarak hüküm sürdü. Bu sırada Mağrib'in liman ve tersane şehirleri Tanca ile Sebte'yi almaya karar veren Merînî Sultanı Ebû Yûsuf Ya'kûb, 672'de (1273-74) Sebte'yi ele geçirdi. İki yıl sonra da Sebte Limanı'ndan Endülüs'e ge-